

BACHELOROPPGAVE

Hva legger pedagogiske ledere i begrepet innagerende atferd og hvordan kan de legge til rette for barn med innagerende atferd i barnehagen?

Av

Kandidatnummer: 110

Marie Løvaas

Barnehagelærerutdanning

BLU3-1006

Januar 2017

Avtale om elektronisk publisering i Høgskulen i Sogn og Fjordane sitt institusjonelle arkiv (Brage)

Jeg gir med dette Høgskulen i Sogn og Fjordane tillatelse til å publisere oppgaven om innagerende atferd i Brage hvis karakteren A eller B er oppnådd.

Jeg garanterer at jeg er opphavsperson til oppgaven, sammen med eventuelle medforfattere. Opphavsrettslig beskyttet materiale er brukt med skriftlig tillatelse.

Jeg garanterer at oppgaven ikke inneholder materiale som kan stride mot gjeldende norsk rett.

Ved gruppeinnlevering må alle i gruppa samtykke i avtalen.

Fyll inn kandidatnummer og navn og sett kryss:

Kandidatnummer: 110, Marie Løvaas

JA NEI

Innholdsliste

1.0 Problemstilling	4
2.0 Innledning	4
2.1 Valg av problemstilling og hypotese	4
2.2 Begrepsavklaring	4
3.0 Teori	6
3.1 Barns utvikling	6
3.2 Atferd	6
3.3 Sosial kompetanse.....	7
3.3.1 Vennskap og tilrettelegging	8
4.0 Metode	9
4.1 Valg av metode	9
4.2 Pilotstudie	10
4.3 Valg av informanter	10
4.4 Etske valg	10
5.0 Empiri	11
5.1 Bakgrunnsinformasjon	11
5.2 Pedagogens avdeling	11
5.3 Hvordan arbeide med inkludering av barn med innagerende kjennetegn	12
6.0 Drøfting	13
6.1 Kritikk	14
6.2 Hva legger pedagogiske leder i begrepet innagerende atferd	14
6.3 Miljø, utvikling og tilrettelegging	15
7.0 Konklusjon og avslutning	18
8.0 Litteraturliste	20
Vedlegg:	
1. Informasjon og samtykkeskjema	21
2. Intervjuguide	22

1.0 Problemstilling

Hva legger pedagogiske ledere i begrepet innagerende atferd og hvordan kan de legge til rette for barn med innagerende atferd i barnehagen?

I valg av tema har jeg formulert en problemstilling om de innagerende barna og hva jeg er interessert i å finne ut av. Problemstillingen er fundamentet i oppgaven.

2.0 Innledning

Gjennom mitt liv har jeg alltid vært opptatt av de menneskene som faller mer eller mindre utenfor, de som viser at de ikke har det så godt. Jeg har drømt om å inkludere og vise at de er verdifulle. I min tid som barnehagelærerstudent har jeg også kjent på dette ønsket for barna jeg har møtt gjennom praksisperiodene. Jeg ønsker at alle barn skal oppleve å bli sett uansett væremåte og bakgrunn. Dette er noe jeg brenner for. I denne oppgaven har jeg tatt for meg barna som viser innagerende atferd og hvordan pedagogiske ledere kan arbeide for at også disse skal bli inkludert og sett i barnehagen. Jeg har også vært opptatt av hva pedagogiske ledere faktisk vet om denne type atferd. Generelt er det lite studier gjort på pedagogers perspektiv på atferdsvansker (Drugli, 2013).

2.1 Valg av problemstilling og hypotese

Jeg valgte denne problemstillingen fordi jeg var nysgjerrig på hva barnehagen faktisk vet og gjør for barn som er innagerende. En hypotese, en tanke om virkeligheten (Bø & Helle, 2008) som jeg hadde før jeg startet å jobbe med denne problemstillingen var at de innagerende barna får mindre oppmerksomhet enn de utagerende barna. Jeg har også noen erfaringer fra praksis der barn som er tause ofte får lov til å drive med sitt, alene fordi det er *bare slik de er*. En dag i praksis satt jeg meg ned med ett barn fra en annen avdeling. Jeg kjente henne igjen fra da hun gikk på småbarnsavdelingen. Jeg snakket til henne, men det eneste jeg fikk til svar var ett par blikk. En ansatt hadde observert dette og kom bort, «Lotte sier ikke så mye, hun er bare slik». Denne opplevelsen sitter i meg selv om at det er lenge siden nå. Den har fått meg til å lure på om de innagerende barna får den tiden og omsorgen de har behov for, eller om de blir satt på vent.

2.2 Begrepsavklaring

I denne delen vil jeg forklare de begrepene som er sentral for oppgaven. Fokuset er på de innagerende barna og retter seg mot barn i barnehagen fra 1-6 år. Før jeg gjør rede for innagering skal jeg gå inn på sosial kompetanse og hva det har å si for barns utvikling.

Sosial kompetanse er noe vi tilegner oss sammen med andre mennesker. Det er viktig å forstå våre medmennesker og kunne tilpasse seg dem i ulike settinger. Denne kompetansen er også viktig for å lære seg selv å kjenne. Ogden (2015:228) utdypet dette i definisjonen av sosial kompetanse:

«Sosial kompetanse handler om å integrere tanker, følelser og atferd for å utvikle kunnskaper, ferdigheter og holdninger som gjør det mulig å etablere og vedlikeholde sosiale relasjoner. Den fører til en realistisk oppfatning av egen kompetanse, sosial mestring på kort og lang sikt, sosial aksept og personlig vennskap».

Innagerende atferd rammer barna selv mye mer enn omgivelsene fordi det er «..en atferd der følelser, opplevelser og tanker holdes og vendes innover mot en selv» (Lund, 2015:1). Som en motpart av innagerende atferd finnes utagerende atferd. De utagerende barna er det lett å legge merke til, de er ofte over alt og du hører dem, noe som gjør at de krever umiddelbar reaksjon fra de voksne. De innagerende barna trekker seg tilbake, isolerer seg fra det som skjer og kan nærmest bli usynlige (Folkman, 1999). Hvis en situasjon oppfattes som ubehagelig vil de innagerende barna lettere oppfatte en situasjon som farlig eller fiendtlig og vil ikke ha fokus på noe særlig annet enn frykten (Barsøe, 2012). Blant de med innagerende atferd er det ganske jevnt fordelt i forhold til kjønn. Cirka like mange gutter som jenter er innagerende (Barsøe, 2012).

Å være introvert er et begrep som kan forveksles med innagerende atferd. Introverte eller stille barn trenger ikke ha det vanskelig selv om at de liker å være for seg selv og ikke krever så mye. De kan gjerne ta kontakt med andre, men trives i eget selskap og trekker seg dermed oftere vekk fra andre mennesker (Lund, 2015). Hvor går skillet mellom å ha en introvert personlighet og en innagerende atferd? Forskjellen på å være introvert og innagerende er når denne tilbaketrekningen går over til å være et problem, et hinder i hverdagen, da kan vi snakke om innagerende atferd (Flaten, 2015). I hovedsak dreier innagerende atferd seg om emosjonell og sosial tilbaketrekning. Av ulike årsaker unngår de sosial kontakt og tar sjeldent eller aldri kontakt med andre (Bø & Helle, 2008). I denne oppgaven er fokuset på barna med innagerende atferd for å forstå de bedre og lære om hvordan vi kan nærme oss dem.

3.0 Teori

I denne delen av oppgaven vil relevant teori knyttet til problemstillingen bli trukket frem. Temaet er stort og kan bli sett på fra ulike sider. Her er en innfallsvinkel.

3.1 Barns utvikling

Hva påvirker barns utvikling? Når man jobber med barn er det viktig å se barnet for den det er. Å møte et barn med respekt betyr å anerkjenne barnets opplevelse. Det innebærer at jeg ikke kan vite bedre enn barnet om det har vondt eller føler at noe er skummelt (Barsøe, 2012). Å sette søkelys på barns reelle situasjon blir dermed viktig for at de skal bli møtt der de trenger det og legge grunnlag for en positiv utvikling.

Ogden (2015) sier at for barn er det viktig at de tilegner seg erfaringer og får relasjoner til andre mennesker, både med jevnaldrende, eldre barn og voksne for å mestre utfordringer og utvikle seg. Hvordan barn utvikler seg, avhenger av flere faktorer. Blant annet blir barns psykososiale utvikling påvirket av individuelle faktorer som er i miljøet barnet lever i og i barnets individuelle egenskaper (Drugli, 2013). Folkman (1999) sier at når et barn opplever situasjoner som er for vanskelige, får det behov for å beskytte seg mot dem. Hvordan omgivelsen påvirker ett barn avhenger av barnets individuelle forutsetninger. Det sier noe om at barns utvikling omhandler gjensidig påvirkning av flere momenter som biologi, psykologi og sosiale kontekster i barnets liv. Barnets gener blir uttrykt i det miljøet det lever i, men miljøet blir også sett på som en grunn for hvordan genene kommer til uttrykk. Et barn som på grunn av gener er i risiko for å utvikle atferdsvansker, behøver ikke å få vansker dersom utviklingsmiljøet ikke henter frem risikoene. Barnets mulighet for å utvikle innagerende atferd blir med andre ord ikke hentet frem eller *skrudd på*. Kommer det samme barnet i et miljø der hans eller hennes behov ikke blir forstått og anerkjent, kan sårbarhetsgenene bli møtt slik at disse genene får blomstre i negativ forstand (Drugli, 2013).

Barn som har nærhet og trygghet hos minst en voksen som ser hvordan de har det vil påvirke og forme vegen han eller hun går på. Når barn opplever trygghet hos en voksen tørr de å utforske livet i visshet om at den voksne passer på (Folkman, 1999). Når barn opplever at rammene i en situasjon er god vil de oppleve trivsel og trygghet som åpner opp for utvikling. Kanskje nettopp på grunn av at situasjonen er tilpasset barnets nivå (Flaten, 2015).

3.2 Atferd

Før skolealder er barn i en utviklingsperiode der de øver på å få kontroll over følelser og atferd. Det

innebærer at det er helt normalt at barn viser vanskelig atferd og sinne av og til (Drugli, 2013). Barn som er innagerende kan vise usikkerhet og frykt gjennom å lage unnskyldninger som at de har vondt (de kan også reelt oppleve smerte om de blir redd eller usikker) (Barsøe, 2012), de kan virke avvise ved at de ikke har blikkontakt (Lund, 2015), de kan bli stive eller slappe i kroppen og være klønete, noen kan være opptatt av å oppfylle andres forventninger, de kan være dårlig på selvhevdelse og leker ikke så mye, men er oftere god på å hjelpe de voksne med praktiske ting som å rydde. Disse barna er ofte glad i det forutsigbare og er lite glad i overraskelser. Noen av de ellers så forsiktige barna kan også reagere med utagering eller trassreaksjoner hvis de presses for hardt når noe virker skremmende for dem (Barsøe, 2012).

3.3 Sosial kompetanse

Barn utvikler seg gjennom samspill med andre barn. At barn får tidlig erfaring med jevnaldrende har stor betydning for barnas sosiale kompetanse (Greve, 2009). Dette gjør barnehagen til en viktig arena for utvikling og for at barna skal forstå sosiale koder. Alle barn i barnehagen skal få like muligheter til å delta i aktiviteter med mening, individuelt og i fellesskap (Kunnskapsdepartementet, 2011). Barn som er innagerende kan trekke seg vekk fra lek og samvær med andre fordi de blir oppslukt av redsel. Denne atferden kan være med på å gi disse barna mindre erfaringer i sosiale settinger, for de er mindre tilstede i det som skjer da de ofte kan komme til å fokusere på de negative følelsene (Barsøe, 2012).

Betydningen av å ha sosial kompetanse kan variere fra person til person. Fra kontekst til kontekst kreves det ulik atferd av oss. Likevel finnes det kjennetegn på hva sosial kompetanse innebærer (Drugli, 2013). Sosial kompetanse har underkategorier som empati, ansvarlighet, samarbeid, selvhevdelse og selvkontroll. Når et barn uttrykker egne tanker og behov viser det at de har selvhevdelse. Selvhevdelse er noe innagerende barn ofte har problemer med da de er for god på selvkontroll. De er så god på selvbeherskelse at det ofte hemmer dem i å uttrykke egne behov, tanker og grenser (Barsøe, 2012). Å ha selvkontroll er i seg selv en god egenskap for barns sosiale utvikling (Ogden, 2015). Når et barn har selvkontroll greier det blant annet å holde egne følelser og tanker inne til det er ens egen tur, og slipper dermed andre mennesker til (Barsøe, 2012). Generelt er alle sidene av sosial kompetanse noe godt og nyttig å tilegne seg, men hvis det blir for mye av det ene eller andre kan det virke hemmende for relasjonsbygging med andre barn (Drugli, 2013). Drugli kommer med noen eksempler på dette: tar et barn for mye plass ved å ha høy grad av selvhevdelse eller ansvarlighet kan han eller hun virke egoistisk og lite attraktiv. Et barn som er lite samarbeidsorientert kan også oppleves som egosentrisk og ikke bli likt. De som er dårlig på selvhevdelse kan oppleves som kjedelig og andre barn vil automatisk trekke seg unna.

Å gjenkjenne følelser og vise empati er også viktig for å lære seg sosial kompetanse. Barn som forstår egne følelser kan lettere gjenkjenne andres signaler og kan tilpasse seg bedre andre barn. For de barna som har problemer med å gjenkjenne andres følelser kan de sitte igjen med en opplevelse av å bli avvist når han eller

hun søker kontakt med jevnaldrende. De innagerende barna har ofte problemer med å vise andre respekt og anerkjennelse fordi de har lite erfaring sammen med andre mennesker (Drugli, 2013).

«De stille barna kan noen ganger være vanskeligere å tolke enn de ville og utagerende fordi de prøver å skjule usikkerheten og frykten de føler. De liker ikke å bli lagt merke til og vurdert av andre. Den avvísningen en ofte opplever å bli møtt med, kan også gjøre det vanskelig for oss voksne å forholde oss til dem. Det stiller vår evne til anerkjennelse og empati på prøve. Og vi må være tålmodige og prøve, igjen og igjen, å hjelpe disse barna til et bedre liv sammen med andre» (Barsøe, 2012:37).

Kontakt med andre barn og voksne er viktig for å tilegne seg sosial kompetanse. For å være empatisk må man selv ha opplevd å få empati (Barsøe, 2012). Det er ikke så lett å være god mot noen som ikke selv viser godhet. Uttrykket *«Elsk meg mest når jeg fortjener det minst, for det er da jeg trenger det mest»* (Barsøe, 2012:182) sier at når barn er vanskeligst å bry seg om, det er da vi helst bør vise omsorg. Hvordan de voksne er mot hverandre har også noe å si for hva barn lærer om empati. Som rollemodeller for barn er det viktig å være bevisst på hvordan vi er mot hverandre, for barn observerer ikke bare når vi ønsker å lære dem noe. Barn observerer de voksne i naturlige situasjoner og det påvirker dem (Drugli, 2013).

3.3.1 Vennskap og tilrettelegging

Allerede fra det øyeblikket vi blir født blir vi påvirket av hverandre (Flaten & Sollesnes, 2016:21). Det sier noe om hva et menneske kan bety for et annet menneskes liv. En venn, en relasjon til et annet menneske er betydningsfullt og preger livene våre. Hver venns relasjon er av unik karakter og har en verdi for dem det gjelder (Greve, 2009). Relasjoner og vennskap er viktig fordi de involverte åpner opp nye verdener for hverandre (Sundsøl, 2016). Likevel kan det oppleves vanskelig å bli venn med eller få venner når man er tilbaketrukket, stille og forsiktig. Det er ikke så moro å leke med noen som ikke finner på så mye eller er lite god til å svare på spørsmål (Lund, 2015). Å fungere godt sammen med barn på egen alder blir sett på en indikator for å ha god sosial kompetanse. Når man ser at barn har atferdsvansker er relasjoner til jevnaldrende det første man bør undersøke. Har et barn atferdsvansker og dårlig sosial kompetanse gir det en pekepinn på at han eller hun trenger støtte og at det blir satt i gang tiltak (Drugli, 2013).

Barn kan gi uttrykk for at de ikke ønsker å ha venner og vise at de heller vil være med de voksne. Da er det godt mulig at de ikke greier å få venner og at de trenger noen som kan gi dem hjelp til å komme inn i interaksjoner med andre barn (Flaten, 2015). Det er først og fremst i samspill med andre at vi lærer. Barn lærer mye av jevnaldrende som de ikke kan lære på samme måte av voksne (Greve, 2009). En venn kan også bli den støtten det tilbaketrukne barnet trenger for å mestre det sosiale. I tillegg til trygghet gir venner en mulighet til å teste ut sosiale ferdigheter. Unngår barn kontakt med andre blir det mer slitsomt å prøve å få venner fordi de mangler erfaring i kommunikasjon og samhandling (Flaten, 2015).

Som ansatt i barnehage må man av og til styre hvem som sitter sammen, eller hvem som skal være sammen i gruppene. Noen barn trenger at det blir tilrettelagt for dem. Det kan være alt fra at et barn skal ha en å holde i hånden når man går på tur til å ha en å samarbeide med i en organisert aktivitet (Lund, 2014). Når de voksne bestemmer hvordan de skal tilrettelegge for barnet er det viktig å se det barnet det gjelder. Hvert barn er unikt, det indikerer at hvert barn trenger ulik innsats. En måte er å finne ut av hva som interesserer barnet (Barsøe, 2012). Når barn får oppleve å gjøre noe det er interessert i og har lyst til kan det føre til at de lærer seg å protestere om noe ikke går som det hadde tenkt, og det er viktig for å finne seg selv, tørre litt mer og bli den man er (Lund, 2014).

Den beste måten at barn tilegner seg sosial kompetanse på er at de opplever kommunikasjon med andre som noe lystbetont, for da lærer de mens de har det gøy (Barsøe, 2012). Når vi har det lystbetont samme med andre kan dette også være et tegn på at et vennskap er i ferd med å utvikle seg. Venner liker å gjøre noe sammen. Dette gir positive følelser som gjensidig glede, følelse av fellesskap og at man har det morsomt sammen, men det innebærer også å lære å håndtere konflikter, sorg, savn og følelser av svik. Det gir barn muligheten til å lære om etikk, samhandling og kommunikasjon (Greve, 2009).

Det er viktig å hjelpe barn inn i lekesituasjoner som allerede er og greie å se når man som voksen kan trekke seg unna. Det går jo an å komme støttende inn igjen når det er nødvendig. En annen måte å påvirke til vennskap er å ha organisert rollelek. Dette er en fin måte for et barn å lære seg å forstå andres perspektiv. Lekegrupper er også lurt å ha som en del av hverdagen for å legge til rette for vennskap. Da deles barnegruppa inn i mindre grupper. Her kan en av grunnene være å skape trygghet for de som trenger det (Barsøe, 2012).

4.0 Metode

På samme måte som det finnes forskjellige problemstillinger finnes det også ulike design, altså ulike måter for innhenting av informasjon i en undersøkelse (Jacobsen, 2015). Begrepet metode betyr «veien til målet» og forteller oss at vi må vite hva målet er før vi kan velge fremgangsmåte (Kvale & Brinkmann, 2009). De ulike designene er sekundærdata, kvalitativ og kvantitativ (Jacobsen, 2015). I denne oppgaven har jeg benyttet meg av kvalitativ design. En måte å si hva denne metoden innebærer er at kvalitativ design handler om å innhente informasjonen gjennom ord, setninger og uttrykk fra andre mennesker og er lite egnet for omgjørelse til tall og statistikk. Designet har også fokus på et fåtall informanter (Jacobsen, 2015).

4.1 Valg av metode

Denne metoden ble valgt for å finne ut hva de pedagogiske lederene i barnehagen tenker og gjør for barn som viser innagerende atferd. Intervjumetoden som ble brukt i kategorien kvalitativ design var *semistrukturert*. Semistrukturert intervju handler om å få tak i informantenes tanker og erfaringer om

temaet (Kvale & Brinkmann, 2009). Undervegs i intervjuet ble det brukt en intervjuguide som informantene hadde fått ut dagen før. I starten av intervjuet hadde jeg formulert åpne spørsmål for å få mest mulig ut av informantene (Jacobsen, 2015). Mens intervjuet foregikk var det naturlig å stille oppklarende spørsmål for å forstå hva informantene sa, samt å få vite mer rundt det de snakket om. Under intervjuet ble det brukt båndopptaker.

4.2 Pilotstudie

Jeg gjennomførte en pilotstudie i forkant av undersøkelsen. Dette for at jeg skulle bli sikrere på at jeg stilte de rette spørsmålene i intervjuguiden (Jacobsen, 2015). Pilotstudie gikk ut på at jeg prøvde ut intervjuet på en medstudent. Hun svarte på spørsmålene og gav kommentarer som var nyttige for det videre arbeidet. Jeg tenkte gjennom og endret noe i intervjuguiden i etterkant av pilotstudiet.

4.3 Valg av informanter

Jeg intervjuet 4 avdelingsledere i barnehage fordi de har hovedansvaret for avdelingen. Disse informantene ble valgt ut ifra hvem som var representative (Jacobsen, 2015). Avdelingsledere har et ansvar for kvaliteten i barnehagen. Det innebærer å arbeide for at rammeplanens mål blir gjennomført. Alle barn skal få like muligheter til utvikling og læring:

«Kvaliteten i det daglige samspillet mellom mennesker i barnehagen er en av de viktigste forutsetningene for barns utvikling og læring. Barnegruppens og det enkelte barns trivsel og utvikling skal derfor observeres og vurderes fortløpende. Oppmerksomheten må både rettes mot samspillet barna imellom, mellom barn og personale og mellom barnehagens ansatte. Barnehagens arbeid skal vurderes, det vil si beskrives, analyseres og fortolkes i forhold til kriterier gitt i barnehageloven, rammeplanen og eventuelle lokale retningslinjer og planer.»

(Kunnskapsdepartementet, 2011:56).

4.4 Ethiske valg

Det finnes tre grunnleggende krav når det kommer til etiske valg (Jacobsen, 2015). På forhånd av intervjuet gav jeg ut et informasjon- og samtykkeskjema for at informantene skulle vite hva som skjedde undervegs og etter at intervjuet var ferdig. Det var viktig at personene som ble spurt hadde fått informasjon og deltok frivillig, et såkalt informert samtykke (Kvale & Brinkmann, 2009). Andre etiske valg er kravet om privatliv. Det som blir sagt skal anonymiseres. For å sikre at datainnsamlingen ikke kommer på avveie er også lydopptakene fra intervjuet slettet når denne oppgaven er levert inn. Den som blir intervjuet har også krav på fullstendig gjengivelse av det han eller hun har gitt av informasjon (Jacobsen, 2015).

5.0 Empiri

I utformingen av intervjuguiden var jeg opptatt av å få svar på pedagogenes forståelse av innagerende atferd og valgte å dele spørsmålene inn i to, med to ulike vinklinger på tematikken. Første del av spørsmålene handlet om pedagogens avdeling. Der fikk de mulighet til å snakke generelt om avdelingen sin og mer spesifikt hva de tenker om innagering. I andre del rettet fokuset seg mot tiltak – hva kan bli gjort for å skape et inkluderende miljø med fokus på barna som viser innagerende atferd.

5.1 Bakgrunnsinformasjon

Informantene har alt fra 13 år i barnehage til 40 års erfaring. Alle informantene er kvinner, er utdannet førskolelærer og jobber som pedagogiske ledere. Informant 1 har i tillegg noen tilleggsutdannelser, spesialpedagogikk og fordypning i småbarnspedagogikk og har jobbet ca 13 år i barnehage. Hun jobber på storbarnsavdeling. Informant 2 jobber også på storbarnsavdeling og har 33 års erfaring i barnehage. Informant 3 holder til på småbarnsavdeling og har vært i yrket sitt i 40 år. Informant 4 jobber nå på småbarnsavdeling og har jobbet i barnehage i snart 26 år. Informantene blir omtalt med kodenavn. Disse vil være PL (Pedagogisk Leder) og tallene fra 1 til 4. Altså PL1, PL2, PL3 og PL4.

5.2 Pedagogens avdeling

Intervjuet ble startet med at alle respondentene fikk beskrive barnegruppa på sin avdeling. 3 av informantene mente de hadde en aktiv og fin gruppe, mens PL2 sier at barnegruppa er veldig krevende. Det trengs faste rutiner, og personalet kan ikke sette seg mye ned å observere, de må alltid være på og tilstede fordi de opplever at de blir utfordret av barna gang på gang.

Videre ble de spurt om å beskrive hva de opplever som utfordrende atferd på sin avdeling. PL1 og PL2 nevnte de utagerende og veldig aktive, at det er viktig å ha et stimulerende innemiljø. PL3 nevner ett spesielt barn som begynte i barnehagen for ikke så lenge siden. Barnet er stille, viser ikke så mye av seg selv og er litt alene, men begynner nå å blomstre litt. Hun opplever ikke barnet som spesielt utfordrende, men et barn de har snakket om som trenger støtte og omsorg. PL4 nevner at barna er i en trassperiode og sier mye nei. Det er en utfordring å ikke heve stemmen som voksen.

Videre på spørsmål tre ble informantene spurt om hva de legger i forståelsen av begrepet innagerende barn. Alle avdelingslederne bruker ordet stille. PL1 og PL2 sier også at innagering handler om at det går ut over læringsmulighetene til barnet og det sosiale. PL3 sier «*At han ikke viser så mye følelser. At hvis han slår seg gråter han gjerne ikke så mye. Han holder det inni seg tenker jeg litt. Eh, kanskje det barnet som, kanskje litt sånn som forsvinner*». PL4 starter med å si at «*Jeg måtte faktisk finne opp igjen litt litteratur*» når hun svarer på dette spørsmålet. Hun sier også mye av det samme som de tre andre, men legger til at

alle ikke har behov for å rope høyest selv om at de er stille «*Det først blir et problem hvis, hvis du ser at de sliter, men har egentlig lyst å ta mer plass, men ikke klarer det*».

På spørsmålet om de har barn som er innagerende på sin avdeling er det ingen som mener at de har det. PL2 sier at hun har hatt det tidligere, og at det er en gutt som er veldig stille nå, men er usikker på om han kan defineres som innagerende «*Men jeg har kanskje en som jeg kan kalle det, kanskje ja*». PL4 sier «*Jeg tenker at det ikke er noen som er der nå. Ofte ser man det ikke før de blir litt eldre. Tenker at de kanskje må bikke, nærme seg 3 år, når de på en måte har landet litt og klart å funnet seg selv. Den her typiske innagerende atferden er mer aktuell på storbarn*». PL1 sier «*Jeg har noen som er stille og forsiktig, men jeg opplever de likevel ikke som innagerende fordi de absolutt kan ha kontakt. Jeg ser at alle har noen å være med*».

Når det det blir spurt om hvordan barna er hjemme snakker PL1 generelt om barn som er stille, og sier at foreldrene ofte kjenner igjen barnet sitt slik PL1 beskriver det på foreldresamtalen. Videre deler hun sitt perspektiv: «*Det kan hende at foreldre er litt stille og forsiktige selv, sånn at, det handler jo litt om at barn av og til blir, blir påvirket av miljøet sant. Av de stille og forsiktige foreldrene eller innagerende, introverte foreldre så blir du det kanskje selv*». PL2 og PL3 har ett barn de henviser til når de svarer. PL3 sier at det handler om jobbe med å få barnet trygg i barnehagen fordi barnet er annerledes hjemme. PL2 sier at en gutt på hennes avdeling har mangel på og lite evne til å kommunisere med andre og er ganske lik hjemme som i barnehagen. Hjemme driver barnet med mye digitale spill «*Du trenger ikke å snakke med en data*» sier hun. Videre forteller hun at de skal ha en foreldresamtale veldig snart, «*Så det er det vi skal prøve å finne ut av, om på en måte hvor mye det ligger i hans personlighet og hvor mye det er miljøet som fører til at det er som det er*». Hun sier også at dette er et barn som de må jobbe med.

5.3 Hvordan arbeide med inkludering av barn med innagerende kjennetegn

Hvordan man bør jobbe for at barna med innagerende atferd skal delta i samspill og lek med andre, tenker informantene som følger: Bygge opp tillit og mestringsfølelsen, samt tenke over gruppesammensetningen – tenke over hvem som kan bringe frem det positive i hverandre (PL1). PL2 snakker om å gå aktivt inn i leken med barna, gi barna tid og ansvar. I tillegg viser hun til et barn på avdelingen «*Han er litt treig og litt sånn, han bruker veldig lang tid til å komme til poenget. Han liker veldig godt å være med voksne, for der får han responsen, for de har tid*». Når dette barnet prøver å kommunisere med andre barn kan han ta opp en leke og si «*tdu, tdu, tdu*» og ikke bruker språket særlig aktivt. PL3 sier det er viktig å observere barna for å se hva de liker å gjøre på og hjelpe til, være delaktig i leken som voksen. PL4 nevner også trygghet som en viktig base og at det er viktig å vise at det alltid er et ledig fang om barnet trenger det. Alle informantene sa også at å dele barna i mindre grupper er en god måte å få se hvert barn og gi barna som er trenger det får mer rom til å delta i interaksjoner med andre.

Jeg spurte videre om avdelingslederens oppfattelse av personalet, om personalet ser barna som er innagerende på lik linje med de andre barna. PL1 opplever ett personal som ser alle barna og som jevnlig diskuterer barnegruppa og enkeltbarn. PL2 sier de diskuterer og snakker om at mange barn krever deres oppmerksomhet og at de får dårlig samvittighet for at de ikke får like mye tid med visse barn. De har satt av måltidsituasjoner som en arena for å gi de mindre krevende barna oppmerksomhet. PL3 opplever ett personal som ser masse og tenker over det som skjer. De er lett å snakke med og de bruker ofte praksisfortellinger knytt til barn. Det opplever hun som nyttig og viktig. PL4 opplever noen i personalet som veldig opptatt av de minste og stille, men at de utagerende barna generelt får mer oppmerksomhet og får fokus i samtalene.

PL1 sier på neste spørsmål om hva de som pedagoger kan gjøre for at barna som er innagerende kan få mer oppmerksomhet fra de voksne at man må legge til rette for mindre grupper og rullere på hvilke voksne som er på de ulike gruppene. En annen måte er å bruke kontaktbarometer for å se hvilke voksne som har kontakt med hvem. PL2 sier at personalet kan diskutere: «*Hva betyr det egentlig å se et barn?*». Hun sier også å gi barnet språktrening er en metode og at «*Når vi har samling har jeg prøvd å trekke frem ett og ett barn, så han kan få lov å stå i midten og fortelle noe til de andre*». PL4 snakker om å strukturere dagen slik at de barna som trenger det kan få trekke seg vekk, kanskje på et rom alene med en voksen. Stellesituasjoner er også en fin arena for å se hvert enkelt barn mener hun.

Siste spørsmål i intervjuguiden spør om informantene har noe de sitter igjen med som de ønsker å dele. PL1 sier at kroppsspråket til de voksne er viktig og at det er viktig å være tilstede for barna. Ikke bare observere, men være imøtekomende. PL2 mener det er viktig å ha fokus på de innagerende barna når vi lever i et samfunn der man skal være muntlig aktiv «*de skal være ekstroverte, de skal være stjerner, de skal være idol og de skal være høyrøstet, men det er like naturlig å ikke være høyrøstet*». Som pedagog sier hun at det er viktig å finne en balanse mellom når det er greit å være stille og når det ikke er okei. PL3 snakker om at det er veldig viktig å involvere foreldrene så raskt som mulig. PL4 nevner også at det er viktig med foreldresamarbeid, og sier at det kan være viktig å «*være den voksne som tørr å spørre dirkete og tørr å være ærlig med foreldre*». Hun synes også innagerende barn er utfordrende og har tro på blikkontakt er viktig for å vise at du ser barna. Hun har mye på hjertet og sier at det er helt supert om et innagerende barn finner roen borte i en krok alene. De har det nok travelt i hverdagen sin ellers.

6.0 Drøfting

I denne delen skal jeg drøfte empirien jeg har fått fra informantene. Jeg skal trekke inn teori i drøftingen og starter drøftingen med et kritisk blikk på empirien.

6.1 Kritikk

Alle informantene jobbet i samme barnehage. Dette tror jeg har påvirket mine funn i oppgaven. Hadde jeg fått tak i flere avdelingsledere fra ulike barnehager kunne dette gitt et mer reelt svar på problemstilling. For hver enkelt barnehage har sin egen kultur. Kulturen påvirker arbeidsmåter og holdninger til de som arbeider der (Gotvassli, 2015). En annen ulempe var å dele ut intervjugiden på forhånd. Informantene fikk da muligheten til å snakke sammen og oppsøke teori om innagerende atferd før gjennomføring av intervjuet. Undervegs i intervjuene kom det frem at en av pedagogene hadde bladd i litteratur for å være forberedt. PL4 sa tidlig i intervjuet «*Jeg måtte faktisk finne opp igjen litt litteratur*» når hun svarer på spørsmålet om hva hun legger i forståelsen av begrepet innagerende atferd. Det gir meg som intervjuer en vanskeligere jobb å tolke informasjonen hun har gitt, for hva er hennes egne erfaringer og tanker? Hvor mye har litteraturen preget henne når vi går over på neste spørsmål som spør om det finnes innagerende barn på hennes avdeling? Hun formulerer seg og sier «*Jeg tenker at det ikke er noen som er der nå*» og sier videre «*Den her typiske innagerende atferden er mer aktuell på storbarn*».

6.2 Hva legger pedagogiske ledere i begrepet innagerende atferd

Alle de pedagogiske lederne brukte ordet stille når de skulle si noe om hva de la i begrepet innagerende atferd. PL3 sier i tillegg at disse barna ikke viser noe særlig av følelsene sine og er «*kanskje litt sånn som forsvinner*». Noe vi også finner igjen i teorien som sier at av ulike grunner trekker de innagerende barna seg tilbake, isolerer seg fra det som skjer og kan nærmest bli usynlige (Folkman, 1999). Pedagogene viser gjennom dette at de ser og vet at dette er en menneskelig atferd som man kan finne hos barn.

PL4 utdyper sin forståelse av begrepet og sier at å være stille i seg selv er helt greit, for vi er alle forskjellige, men at «*Det først blir et problem hvis, hvis du ser at de sliter, men har egentlig lyst å ta mer plass, men ikke klarer det*». Ofte er det et typisk trekk ved de innagerende barna at de har så god selvbeherskelse at det hemmer dem i å uttrykke egne behov (Barsøe, 2012). PL4 har absolutt en innsikt i forskjellen på å være stille og innagerende når vi ser hva litteraturen sier. PL1 og PL2 sier at forskjellen på å være stille og innagerende handler om at atferden til de innagerende barna går ut over læringsmulighetene til barnet og det sosiale. I litteraturen ser vi at barn som er understimulert sosialt sett kan lettere bli stresset (Flaten, 2015). Hvis en situasjon oppfattes som ubehagelig vil de innagerende barna lettere oppfatte en situasjon som farlig eller fiendtlig og retter fokuset mot det de frykter (Barsøe, 2012). Hvis et innagerende barn i en formell læringssituasjon blir stresset og føler ubehag er det ikke rart at barnet ikke lærer så masse som det kunne gjort. Det følger jo ikke med når fokuset er på de vonde følelsene og frykten for hva som kan skje.

Informantene synes også at det er lett å gi de utagerende barna mer oppmerksomhet i løpet av en dag fordi de krever mer. Folkman (1999) sier at dette er typisk ved de utagerende barna. De krever umiddelbar reaksjon, man kan ikke vente med de. PL4 sier at selv om at noen av de ansatte er opptatt av de minste og

stille synes hun at det blir gitt for lite tid til disse barna. De snakker generelt lite om den type atferd. «Vi får ikke tid til å snakke om de, for de utagerende tar for mye plass. De må du snakke om for de lager et problem for mange, men de innagerende lager ikke et problem for andre enn seg selv». PL2 sier at de ansatte på hennes avdeling får dårlig samvittighet fordi de ofte må prioritere barna som roper høyest. Dette gir en indikator på at innagerende atferd er noe alle ser, men noe man lett glemmer fordi de ikke stiller krav til de ansatte på samme måte som de utagerende barna.

PL1 har et viktig poeng når hun sier «Jeg har noen som er stille og forsiktig, men jeg opplever de likevel ikke som innagerende fordi de absolutt kan ha kontakt. Jeg ser at alle har noen å være med». For et av problemene til innagerende barn er at de ofte har problemer med interaksjoner med jevnaldrende. De har lite erfaringer sammen med andre barn (Drugli, 2013). Det forteller at hun som leder har en forståelse av hva kontakt med andre barn betyr. En venn gjør et hvert menneske bedre rustet for å takle utfordringer og lære seg selv å kjenne. Dette får vi inntrykk av hos Sundsdal (2016) som sier at relasjoner og vennskap er viktig fordi de involverte åpner opp nye verdener for hverandre. En venn gir nye måter å tenke på enten om livet generelt eller seg selv. Hvert barn har ulike opplevelser, erfaringer og styrker som gjør noe med de som får lære det individuelle barnet å kjenne.

Barn som gir inntrykk av at de ikke ønsker å ha venner trenger ofte noen som kan gi dem støtte til å komme inn i relasjoner til andre barn (Flaten, 2015). Selv om at barn gir inntrykk for at de ikke vil være med andre er det viktig at de er med jevnaldrende (Greve, 2009). I tillegg til trygghet gir venner en mulighet til å teste ut sosiale ferdigheter. Unngår barn kontakt med andre blir det mer slitsomt og skummelt å prøve å få venner fordi de mangler erfaring i slike situasjoner (Flaten, 2015). Ved å sette teorien opp imot det PL1 sier ser vi at å ha en venn vil være en god støtte hos et barn som har innagerende atferd. Et barn som er innagerende vil få trening i å være sosial om det leker og har samvær med jevnaldrende. De kan dermed øve seg på selvhevdelse, samarbeid, oppleve å få empati og gi omsorg selv (Drugli, 2013).

Å fungere godt sammen med barn på egen alder blir sett på en indikator for å ha god sosial kompetanse. Når man ser at barn har atferdsvansker er relasjoner til jevnaldrende det første man bør undersøke. Har et barn atferdsvansker og dårlig sosial kompetanse gir det en pekepinn på at han eller hun trenger støtte og at det blir satt i gang tiltak for å gi barnet mer lærdom i slike settinger (Drugli, 2013). På PL1 sin avdeling sier hun at ingen av barna oppleves som innagerende fordi de har noen å leke med. Her sier hun indirekte at barna har sosial kompetanse, men går ikke noe mer inn på dette begrepet.

6.3 Miljø, utvikling og tilrettelegging

For å kunne forstå helheten rundt det avdelingslederne sa, spurte jeg om barnegruppa de hadde nå blir oppfattet som krevende eller rolig. Jeg ønsket å få inntrykk av miljøet på avdelingen fordi barns utvikling handler om gjensidig påvirkning av flere momenter som biologi, psykologi og sosiale kontekster. Barnets

gener blir uttrykt i det miljøet det lever i, men miljøet blir også sett på som en grunn for hvordan genene kommer til uttrykk (Drugli, 2013). Tre av fire sa at barnegruppa er en aktiv og fin gruppe. PL2 gav inntrykk for at hun hadde den mest krevende gruppa, og det som får meg til undres er at hennes avdeling har et barn som tydeligst ser ut til å havne under kategorien innagerende atferd. Hun sier blant annet at *«Han er litt treig og litt sånn, han bruker veldig lang tid til å komme til poenget. Han liker veldig godt å være med voksne, for der får han responsen, for de har tid»*. Denne observasjonen finner vi igjen hos Barsøe (2012) som sier at barn som er innagerende liker ofte å være med de voksne. I seg selv tenker jeg at dette ikke er et tegn på innagerende atferd, men måten PL2 presenterer barnet på skaper en grunn til mistanke hos henne selv. Jeg skal ikke si at dette barnet er innagerende eller ikke, jeg ønsker bare å vise til tegnene som sier at han kan være under denne kategorien og vise til at miljøet kan spille en faktor for barns utvikling. PL1 sier også om de tause barna at *«Det kan hende at foreldre er litt stille og forsiktige selv, sånn at, det handler jo litt om at barn av og til blir, blir påvirket av miljøet sant. Av de stille og forsiktige foreldrene eller innagerende, introverte foreldre så blir du det kanskje selv»*.

Gutten på avdelingen til PL2 har lite evne til å kommunisere med andre og er ganske lik hjemme som i barnehagen. Hjemme driver barnet med mye digitale spill. Det er først og fremst i samspill med andre at vi lærer og tilegner oss sosial kompetanse (Greve, 2009). PL2 sier at *«Du trenger ikke snakke til en dataskjerm»*. Når barnet bruker tiden hjemme til mye digitale spill er det lett å tenke at han ikke får øvd seg på å kommunisere og teste ut selvhevdelse, samarbeid, ansvarlighet, selvkontroll og empati (Drugli, 2013). PL2 sier også at gutten ofte bruker lyder og trenger tid når han skal snakke, da har de andre barna mistet interessen lenge før han kommer til poenget. Det kan dermed virke som at han ikke har særlig med venner i barnehagen. Den beste måten at barn tilegner seg sosial kompetanse på er at de opplever kommunikasjon med andre som lystbetont, for da lærer de mens de har det gøy (Barsøe, 2012).

PL2 sier at det er viktig å gi barna tid og språktrening som metode for utvikling av selvhevdelse og sosial kompetanse generelt. Hun har benyttet seg av en konkret metode flere ganger knyttet til alle slags mulige barn med litt forskjellig vri *«Når vi har samling har jeg prøvd å trekke frem ett og ett barn, så han kan få lov å stå i midten og fortelle noe til de andre»*. PL1 tenker også litt i samme bane når det kommer til å støtte barn som er innagerende. Hun sier det er viktig å bygge opp tillit og mestringsfølelse, men kommer ikke med noe konkret eksempel. I tillegg synes hun som de andre informantene at det er lurt å dele barnegruppene i mindre grupper og at det er lurt å tenke over gruppesammensetningen. Da er hun opptatt av å ta bevisste valg rundt hvem som kan bringe frem det positive i hverandre når hun skal sette sammen grupper. Barsøe (2012) sier også at det er bra å ha mindre grupper for å skape trygghet hos barna slik at det gir mulighet for å tørre å utforske verden, og gjerne i samspill med andre. Dette gir oss et inntrykk av at personalet er opptatt av at barna skal få tilpasset situasjoner etter behovene sine. Rammeplanen for barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2011) sier at barnegruppen og enkeltbarns trivsel og utvikling skal observeres og vurderes slik at det blir lagt til rette for best mulig lek, læring og omsorg.

Trygghet er også et begrep som går igjen hos flere av informantene. PL4 nevner trygghet som en viktig base og at det er viktig å vise at det alltid er et ledig fang om barnet trenger det. PL3 tenker spesielt på et barn når det kommer til trygghet. Dette barnet startet på avdelingen denne høsten (2016). PL3 og foreldrene hans opplever at barnet har ulik atferd hjemme og i barnehagen. Hjemme er gutten mer utadvendt og mer synlig. I barnehagen er han stille og forsiktig, viser ikke så mye av hva han føler, men det har skjedd en liten forandring den siste tiden. Gutten blomstrer mer opp nå. Når barn opplever at rammene i en situasjon er god vil de oppleve trivsel og trygghet som åpner opp for utvikling. Nettopp på grunn av at situasjonen er tilpasset barnets nivå (Flaten, 2015). PL3 gir et inntrykk av et barn som er tilbaketrucken fra omgivelsene sine i barnehagen. Samtidig sier hun at barnet forandrer seg, noe som kan være et tegn på at barnet føler en mer trygghet i barnehagen nå enn når han startet der i høst. Det er vanskelig å si noe om dette barnet gjennom en kort beskrivelse, men å ha opplevelsen av trygghet virker som et godt tiltak for at barn skal tørre å utforske livet og seg selv. Observasjon er dermed en fin måte å lære barnet å kjenne og for å skape et subjektivt bilde av barnets situasjon (Flaten, 2015), noe PL3 også er enig i.

Miljøet barnet lever i kan hente frem egenskaper barnet har i seg. Hvordan omgivelsen påvirker ett barn avhenger av barnets individuelle forutsetninger (Drugli, 2013). Er barn i et stimulerende miljø kan dette påvirke interessene deres og hva de liker å gjøre, noe PL1 og PL2 også er inne på. PL3 sier det er viktig å observere barna for å se hva de liker å gjøre. Hvis barnehagen legger opp til en hverdag av muligheter kan det åpne opp for å se hva som er barnas interesser. Dette tror jeg ikke bare vil påvirke til at barna får gjøre det de liker, de får også mulighet til å oppdage nye interesser. På den måten kan de utvikle ferdighetene sine. En annen side av saken er at når barn får oppleve å gjøre noe de er interessert i kan det føre til at de lærer seg å protestere om noe ikke går som det hadde tenkt, og det er viktig for å finne seg selv og bli den man er (Lund, 2014).

PL2 mener det er viktig å ha fokus på de innagerende barna når vi lever i et samfunn der man skal være muntlig aktiv *«de skal være ekstroverte, de skal være stjerner, de skal være idol og de skal være høyrøstet, men det er like naturlig å ikke være høyrøstet»*. Som pedagog sier hun at det er viktig å finne en balanse mellom når det er greit å være stille og når det ikke er det. Dette er et viktig poeng. Kommer et barn i et miljø der hans eller hennes behov ikke blir forstått og anerkjent, kan sårbarhetsgenene bli møtt slik at de får blomstre i negativ forstand (Drugli, 2013). Det kan se ut til at et barn som ikke får anerkjennelse for hvem det er, kan få sterkere atferdsproblemer hvis det ikke får tid og rom til å være seg selv. Baresøe (2012) sier også at de ellers så forsiktige barna kan reagere med utagering eller trassreaksjoner hvis de presses for hardt når noe virker skremmende for dem. Det handler altså ikke bare om å gi barna med innagerende atferd utfordringer som kan gi de en positiv utvikling. Det handler likeså mye om å se barnet for den det er, her og nå. PL4 har også denne oppfattelsen og mener det er helt supert om et innagerende barn finner roen borte i en krok alene. De har det travelt nok i hverdagen sin ellers.

7.0 Konklusjon og avslutning

Hva legger pedagogiske ledere i begrepet innagerende atferd og hvordan kan de legge til rette for barn med innagerende atferd i barnehagen?

Når jeg startet å skrive denne oppgaven var jeg nysgjerrig på hva de pedagogiske lederne tenkte om innagerende atferd. Jeg var også opptatt av å finne ut om informantenes tanker samstemte med teorien og om temaet er noe som blir jobbet med i barnehagen. Jeg sitter igjen med at informantene har en forståelse for temaet. Selv om at alle gav ulike svar på spørsmålene var det mye som samstemte med teorien. Det gir et inntrykk av at de er faglige og reflekterte. Alle informantene har flere års erfaring i barnehage, noe som jeg tenker kan være en grunn til at de gjenkjenner innagering. Det hadde vært interessant å intervjuer pedagogiske ledere med mindre års erfaring for å høre om de har mer eller mindre fokus på de innagerende barna.

Det kommer frem at det er de barna som krever mest, de som bråker eller er utagerende som oftest får mest voksenkontakt. Å ha bevisste metoder for hvordan de stille barna skal bli sett er dermed viktig. Hvis ikke blir de tause lett usynlig. Jeg har fått inntrykk av at informantene har en god forståelse av hva innagerende atferd betyr, men at de har litt problemer med å svare på om et barn er innagerende eller bare har en personlighet som gjør at de er mer stille og forsiktige. De vet om denne type atferd og ser for seg barn på sin avdeling som kan minne dem om innagerende atferdsproblematikk.

Jeg var også opptatt av å vite konkret hvordan man kan jobbe for at de innagerende barna kan bli sett og få en hverdag som kan henvises til rammeplanen. Der de får utfolde seg i en meningsfylt hverdag gjennom lek så de lærer og utvikler seg. Det kom frem mange gode metoder for hvordan man kan arbeide med å fremheve barna som er dårlig på selvhverdelse. Ett fint punkt som kom frem er at de innagerende barna også skal få rom til å være seg selv. For det er greit å trekke seg tilbake av og til, leke i en krok eller sitte på et fang uten å si så mye. Ut i fra dette tenker jeg det er viktig å finne en balanse mellom å gi de innagerende barna et stimulerende, sosialt miljø som de gradvis tar del i samtidig som at de får rom til å trekke seg litt tilbake. Med andre ord de trenger å lære seg sosial kompetanse og få venner, men det må tilpasses deres væremåte.

I denne oppgaven har jeg lært mye. Det har blitt tydeliggjort at på lik linje med utagering er innagering et atferdsproblem. Når et barn som er taus eller veldig mye stille prøver å heve seg selv men ikke får det til trengs det konkret jobbing med å støtte barnet til nettopp dette. Vennskap og miljø er også noe som har blitt sentrale punkt i min forståelse av om et barn utvikler en innagerende atferd eller ikke. Svaret på hva som fører til denne atferden er vanskelig å gi. Det nærmeste vi kan komme tror jeg er å drøfte teori opp mot empiri for å forstå disse barna bedre. Selv om at denne atferden har sine kjennetegn vil det alltid være individuelle faktorer som skiller det ene barnet fra det andre. Det viktigste for meg som barnehagelærer i

møte med disse barna (og alle andre) er å møte hvert barn som et subjekt, et individ som er ulikt alt annet og som har en uendelig verdi.

8.0 Litteraturliste

- Barsøe, L. (2012). *Ville og stille barn i barnehagen. Veier ut av låste atferdsmønstre*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Bø, I. & Helle, L. (2008). *Pedagogisk ordbok. Praktisk oppslagsverk i pedagogikk, psykologi og sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Drugli, M. B. (2013). *Atferdsvansker hos barn. Evidensbasert kunnskap og praksis*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Flaten, K. (2015). *Barn med sosial angst og sjenanse*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Flaten, K. & Sollesnes, T. (2016). *Oppvekst og miljø. Barn og unges utvikling*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Folkman, M-L. (1999). *Utagerende og innadvente barn*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Gotvassli, K-Å. (2015). *Boka om ledelse i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Greve, A. (2009). *Vennskap mellom små barn i barnehagen*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Jacobsen, D. I. (2015). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kunnskapsdepartementet (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lund, I. (2014). «De er jo bare barn» *Om barnehagebarn og mobbing*. Oslo: PEDLEX Norsk Skoleinformasjon
- Lund, I. (2015). *Stille barn trenger også venner*. Organisasjonen voksne for barn. Hentet den 08.10.2016 fra <http://www.vfb.no/?action=Article.publicShow&id=1963&module=Articles>
- Ogden, T. (2015). *Sosial kompetanse og problematferd hos barn og unge*. Oslo: Gyldendal.
- Sundsdal, E. (2016). En venn kan ikke være perfekt. *Første steg, et tidsskrift for barnehagelærere fra utdanningsforbundet*, 3, 66-68.

Informasjon og samtykkeskjema

Intervjuet er et enkeltintervju og foregår på tomannshånd.

- Under intervjuet blir det brukt lydopptaker.
- I bacheloroppgaven vil alt bli anonymisert.
- Intervjuer har taushetsplikt.
- Etter at oppgaven er ferdigskrevet og levert inn, vil intervjuet bli slettet.
- Intervjuet vil ta opp til 30 minutter.
- Spørsmålene vil bli gitt informant dagen før gjennomføringen av intervjuet.

Problemstilling: Hva legger pedagogiske ledere i begrepet innagerende atferd og hvordan kan de legge til rette for barn med innagerende atferd i barnehagen?

Underskrift

Informant

Intervjuer

Intervjuguide

Generell informasjon

1. Hvor lenge har du jobbet i barnehage?
2. Hvilken utdannelse har du?
3. Hvilken yrkeserfaring har du?
4. Er du på storbarn- eller småbarnsavdeling?

Pedagogens avdeling

1. Hvordan vil du beskrive barnegruppa på din avdeling, er det en krevende eller rolig gruppe?
2. Kan du beskrive utfordrende atferd hos barn på din avdeling?
3. Hva legger du i forståelsen av innagerende barn?
4. Finnes det barn som har innagerende atferd på din avdeling?
  - a. Kan du beskrive hvilken atferd som kjennetegner disse barna?
5. *Samarbeid med foreldrene*: vet du hvordan disse barna er hjemme?

Arbeid med inkludering og å bli sett

6. Hvordan bør man jobbe for at barn med innagerende atferd skal delta i samspill og lek?
7. Hva er ditt inntrykk av personalet, ser de barna med innagerende atferd like mye som de andre barna? (Diskuterer dere hvordan dere kan inkludere de stille barna?)
8. Hva kan du som pedagog gjøre for at barn med innagerende atferd kan få mer oppmerksomhet fra de voksne, på lik linje med de andre barna?
9. Sitter du igjen med noen tanker du vil dele, eller en fortelling/episode om barn som er innagerende?